

huishoudens in
het brandpunt
van de economie

door prof. dr. P. Kooreman

L
a
n
d
b
o
u
w
u
n
i
v
e
r
s
i
t
e
i
t

HUISHOUDENS IN HET BRANDPUNT VAN DE ECONOMIE

door prof.dr. P. Kooreman

Inaugurale rede uitgesproken bij de aanvaarding van
het ambt van hoogleraar in de Economie van het
Huishouden aan de Landbouwniversiteit te
Wageningen op 6 februari 1992.

HUISHOUDENS IN HET BRANDPUNT VAN DE ECONOMIE

Mijnheer de Rector Magnificus, dames en heren,

Economie en huishouden zijn twee nauw verweven begrippen. Iedere econoom is vertrouwd met de term *staathuishoudkunde*, een wat ouderwets woord voor macro-economie. En het is nog niet zo heel lang geleden dat wat men tegenwoordig 'bedrijfseconomie' of soms liever nog 'business administration' noemt, heel gewoon *bedrijfshuishoudkunde* heette.

'Huishouden' is dan ook de letterlijke betekenis van het uit het Grieks afkomstige woord 'economie'.

Het is niet mijn bedoeling te betogen dat 'Economie van het Huishouden' - de naam van de leeropdracht die ik vandaag officieel aanvaard - een pleonasme is. De huishoudens die we namelijk op het oog hebben wanneer we spreken over de Economie van het Huishouden zijn geen staats- of bedrijfshuishoudens maar, in de eerste plaats, privé-huishoudens. Wat dat precies zijn behoeft weinig toelichting. U en ik maken allemaal deel uit van zo'n huishouden. Binnen onze huishoudens vindt een veelheid aan economische activiteiten plaats. Inkomens worden ontvangen en besteed, er wordt gespaard en geleend, er worden huishoudelijke taken verricht die een bepaalde economische waarde vertegenwoordigen, er wordt gebruik gemaakt van collectieve voorzieningen zoals gezondheidszorg, onderwijs en openbaar vervoer en er wordt bijgedragen aan de financiering daarvan via het betalen van belastingen en premies. Sommige leden van huishoudens bieden hun arbeid aan op de arbeidsmarkt. Huishoudens bewonen huizen, die worden gehuurd, gekocht of weer verkocht. Dergelijk keuzegedrag van huishoudens, de achterliggende besluitvormingsprocessen en de maatschappelijke

context waarbinnen dit zich afspeelt vormen het onderzoeksobject van de Economie van het Huishouden.

Mijn opsomming van activiteiten, die overigens eerder illustratief dan volledig is, maakt naar ik hoop duidelijk dat huishoudens in economisch opzicht interessante en belangrijke eenheden zijn. Uiteindelijk geschieden alle economische activiteiten voor en door leden van huishoudens en men zou daarom kunnen stellen dat huishoudens het brandpunt vormen van de economie. Zo bezien is het dan ook opmerkelijk dat het juist de Landbouwniversiteit is geweest die, vanuit haar traditie op het gebied van de huishoudwetenschappen, heeft gedaan wat universiteiten met economische faculteiten hebben nagelaten, met uitzondering van de Erasmus-universiteit: namelijk het vestigen van een leerstoel in de Economie van het Huishouden.

De opsomming van activiteiten illustreert ook de breedte van het onderzoeksterrein dat de huishoudeconoom tot het zijne kan rekenen. Dat maakt het noodzakelijk prioriteiten te stellen en keuzes te maken, en dat geldt ook voor deze oratie. Ik wil vandaag met u drie dingen bespreken. Allereerst wil ik ingaan op de achtergronden van de toegenomen belangstelling voor de economie van het huishouden. Ten tweede wil ik aan de hand van een voorbeeld schetsen hoe onderzoek naar economisch gedrag van huishoudens in z'n werk gaat. Tenslotte wil ik aandacht besteden aan een belangrijk nieuw aandachtspunt binnen het vakgebied, te weten de verdeling van goederen, diensten en welvaart binnen huishoudens - in de literatuur aangeduid met de term

intra-household allocation - en de bestudering daarvan met behulp van speltheoretische modellen.

Huishoudens als object van economisch onderzoek

De belangstelling voor het economisch gedrag van huishoudens is allerm minst nieuw. Het onderzoek van de Duitse statisticus Ernst Engel, naar het verband tussen de uitgaven aan voedsel en het inkomen van arbeidersgezinnen dateert uit 1857. Dit onderzoek, waaraan de bekende Engelcurve zijn naam ontleent, kan men zien als een typisch stukje Economie van het Huishouden. In het midden van de vorige eeuw werden al in diverse Europese landen omvangrijke enquêtes gehouden onder privé-huishoudens. De informatieverzameling beperkte zich daarbij lang niet altijd tot het gezinsinkomen en de uitgaven aan voedsel. In één van de enquêtes die Engel analyseerde werden bijvoorbeeld tevens de uitgaven aan andere bestedingscategorieën geregistreerd, en ook de leeftijden en beroepen van alle gezinsleden, voor ieder gezinslid het aantal gewerkte dagen per maand en het loon per dag, inkomsten uit andere bronnen, besparingen en ontsparingen, het aantal kamers in de woning en de oppervlakte van eventueel aanwezige grond. Dergelijke gegevens werden vooral verzameld om prijsindexcijfers voor gezinsconsumptie te kunnen bepalen.

De economie van het huishouden kan dus bogen op een traditie van meer dan een eeuw, zij het dat de belangstelling zich iange tijd vooral heeft beperkt tot het huishouden als consumptieve eenheid. In de afgelopen twintig à dertig jaar is daar verandering in gekomen. De ontwikkelingen kunnen zo worden

samengevat. Ten eerste: naast de consumptieve aspecten heeft men oog gekregen voor het huishouden als producent van goederen en diensten. De huishoudproduktietheorie van Becker, gepubliceerd in 1965 in *The Economic Journal*, heeft daarbij een baanbrekende rol gespeeld. Ten tweede: huishoudens worden in de analyses niet langer zonder meer als een eenheid beschouwd. Beide ontwikkelingen zijn deels een weerspiegeling van maatschappelijke veranderingen in Westerse samenlevingen die voor de achter ons liggende decennia kenmerkend zijn geweest. Ik noem de veranderende rolverdeling tussen mannen en vrouwen, de opkomst van alternatieve samenlevingsvormen, de toename van de vrije tijd waarover mensen beschikken en de geringere vanzelfsprekendheid van het krijgen van kinderen. Die veranderingen worden geïllustreerd door een paar kengetallen. Allereerst de arbeidsmarkt-participatie van vrouwen. Die is in Nederland - als percentage van het totale aantal vrouwen - gestegen van zo'n 20% in 1960 tot ongeveer 40% in 1991, wat overigens nog steeds beduidend lager is dan het percentage in andere Europese landen¹⁾. Ten tweede de daling van het kindertal. In 1960 hadden Nederlandse vrouwen van vijfenveertig jaar gemiddeld drie kinderen ter wereld gebracht. In 1991 was het gemiddelde kindertal van vijfenveertigjarige vrouwen ongeveer 2²⁾. In de derde plaats de sterke stijging van het aantal eenpersoonshuishoudens. Als percentage van het totale aantal huishoudens in Nederland is dat meer dan verdubbeld, van zo'n 12% in 1960 tot bijna 30% vandaag de dag. Het gemiddelde aantal personen per huishouden is in deze periode dan ook sterk gedaald en wel van 3,8 personen per huishouden in 1960 tot 2,4 in 1991³⁾.

Al deze ontwikkelingen hebben ingrijpende gevolgen voor met name de arbeidsmarkt, de woningmarkt, de markt voor recreatie en toerisme, maar ook voor bijvoorbeeld de professionele zorgverlening. Er is een veel grotere pluriformiteit ontstaan in huishoudeconomisch gedrag en de wenselijk en noodzaak van de bestudering ervan is daarmee haast vanzelfsprekend geworden.

Min of meer gelijktijdig groeide binnen de economische wetenschap meer in het algemeen de belangstelling voor micro-economisch onderzoek, of - wellicht beter uitgedrukt - was er sprake van een hernieuwde belangstelling. In de na-oorlogse decennia bleken de Keynesiaanse macro-modellen bij lange na niet in staat tot de *fine-tuning* van de economie die men ervan had verwacht. Er ontstond een tendens om naast analyses op het niveau van abstracte aggregaten als 'de consument', 'het bedrijfsleven' of 'de overheid' meer aandacht te besteden aan het micro-niveau, het niveau waarop beslissingen uiteindelijk worden genomen. De keuzeprocessen werden geanalyseerd van het individuele huishouden, de individuele bedrijfsmanager of de individuele politicus. Tegelijkertijd kwamen steeds meer en betere gegevensbestanden op micro-niveau beschikbaar, alsook de computer-capaciteit die nodig is voor de analyse ervan.

De analyse van tijdsbestedingpatronen

Hoe onderzoek naar economisch gedrag van huishoudens in z'n werk gaat wil ik toelichten aan de hand van een voorbeeld, te weten de analyse van tijdsbesteding. Als er een opzicht is waarin mensen

gelijk behandeld worden dan is het wel dat niemand meer of minder dan vierentwintig uur per etmaal beschikbaar heeft. Elk individu maakt keuzes over hoe die tijd zal worden besteed aan diverse activiteiten. In hun recente artikel in de *Journal of Economic Literature* beargumenteren Juster en Stafford (1991) dat dit als het meest fundamentele keuzep proces in de economie kan worden beschouwd. De manier waarop mensen hun tijd besteden bepaalt in belangrijke mate de inkomensverdeling, de relatieve prijzen van goederen en diensten en de economische ontwikkeling. Het belang van informatie over tijdsbesteding is onder meer dat daarmee inzicht wordt verschaft in produktieve activiteiten die buiten de markt om plaats vinden, maar wel degelijk een bepaalde economische waarde vertegenwoordigen. Voorbeelden zijn huishoudelijk en doe-het-zelf werk en - vooral in niet-westerse samenlevingen - de produktie van voedingsmiddelen, voor eigen gebruik of voor verhandeling op lokale markten. Deze activiteiten komen veelal niet tot uitdrukking in de officiële statistieken. Maar het rekening houden met de aard en omvang ervan is essentieel voor het verkrijgen van een beeld van welvaartsverschillen tussen huishoudens, tussen landen en de ontwikkeling van die verschillen in de tijd.

Om een beeld te krijgen van tijdsbestedingspatronen in een bepaalde samenleving is het gelukkig niet nodig om alle huishoudens in die samenleving te enquêteren. Onderzoek zou dan onbetaalbaar en praktisch onuitvoerbaar zijn. Het is voldoende een enquête te houden onder een representatieve steekproef van huishoudens. Het gevolg van deze werkwijze is dat de resultaten behept zijn met een bepaalde

onzekerheidsmarge, maar dit is meestal een redelijke prijs voor het feit dat we slechts een fractie van alle huishoudens behoeven te enquêteren. Bovendien kan met behulp van de statistiek de mate van onzekerheid worden gekwantificeerd.

In de praktijk wordt de onderzoeker bij het gebruik van steekproeven geplaagd door allerlei bijkomende problemen. Eén daarvan is selectieve non-response. Mensen met een drukke baan, bijvoorbeeld, zullen eerder zeggen geen tijd te hebben om mee te doen aan een enquête over tijdsbesteding. Dat kan natuurlijk tot vertekeningen leiden. Vaak is een aanzienlijk deel van de onderzoeksinspanning gericht op het oplossen van problemen als gevolg van selectiviteit, meetfouten en onvolledige waarnemingen.

Afgezien hiervan is ook het registreren van het gedrag op zich vaak verre van eenvoudig, en dat geldt *a fortiori* voor tijdsbesteding. De meest gebruikte registratiemethode is met behulp van dagboekjes, waarbij de respondent tijdens of aan het einde van de dag voor bijvoorbeeld elk uur moet noteren waarvan hij zijn tijd heeft besteed. In hun artikel beargumenteren Juster en Stafford dat de beste, zij het ook duurste manier om gegevens over tijdsbesteding te verzamelen, de *beeper*-methode is. Bij deze methode krijgt elke respondent een *beeper*, gedurende een aantal dagen verspreid over het jaar. Met *random* tussenpozen geeft het apparaatje een geluidssignaal af. Zodra dat gebeurt moet de respondent opschrijven waarmee hij bezig was. Toch is ook deze methode niet perfect. Het is bijvoorbeeld mogelijk dat de respondent om wat voor reden dan ook in slaap valt en dan door de *beeper* gewekt wordt, om vervolgens

te moeten opschrijven dat hij aan het slapen was. In dat geval heeft het registreren van tijdsbesteding het gedrag beïnvloed, en dat is natuurlijk uit den boze. Maar u merkt dat onderzoekers geen middel onbeproofd laten om hun honger naar gegevens te stillen.

Een interessante en maatschappelijk belangrijke vraag waaraan de laatste jaren door onderzoekers veel tijd en energie is besteed, is hoe verschillen in tijd door vrouwen besteed aan betaalde arbeid kunnen worden verklaard. Zoals ik al eerder opmerkte is de arbeidsmarktparticipatie van vrouwen in Nederland laag. Maar er is ook veel variatie rondom het gemiddelde. Om op een dergelijk fenomeen greep te krijgen, formuleert de onderzoeker een theorie, die een mogelijke verklaring vormt van het waargenomen gedrag. Centrale elementen in een dergelijke theorie zijn enerzijds de preferenties van het individu en anderzijds de restricties waarmee zij bij het realiseren van die preferenties wordt geconfronteerd. De preferenties geven in dit voorbeeld weer hoe het individu allerlei mogelijke combinaties van inkomen en niet-arbeidstijd waardeert. Uiteraard verschillen die preferenties van persoon tot persoon. Ze zullen onder meer afhangen van de aanwezigheid van kinderen in het huishouden en hun leeftijden en de opvattingen over betaalde arbeid in het sociale milieu van het huishouden. De mogelijke combinaties van inkomen en vrije tijd waaruit het individu uiteindelijk een keuze maakt worden gerespecteerd door onder meer de beschikbaarheid van banen, de beschikbaarheid van kinderopvang, het brutoloon per uur dat verdiend kan worden, het belastingregime en het inkomen en de arbeidstijd van andere gezinsleden.

Het doel van de theoretische exercities is het afleiden van gedragsvergelijkingen, waarin al deze factoren een rol spelen. Zo'n gedragsvergelijking geeft aan hoe het gedrag wijzigt als bepaalde verklarende factoren veranderen.

Bij het formuleren van de theorie wordt gebruik gemaakt van wiskunde. Door buitenstaanders wordt het veelvuldig en toenemend gebruik van wiskunde in de economie wel eens opgevat als een teken van vervreemding van de economische wetenschap van de realiteit. Anderen beschouwen het weer als een pretentie met het model de werkelijkheid exact te beschrijven. Het belangrijkste motief echter voor de wiskundige aanpak is dat het daardoor gemakkelijker wordt om gedachten te ordenen, eventuele inconsistenties in redeneringen op het spoor te komen en duidelijk voor ogen te krijgen welke veronderstellingen er aan bepaalde conclusies ten grondslag liggen. De complexiteit van de economische werkelijkheid vereist een zo groot mogelijke intellectuele discipline bij de analyse ervan, en het gebruik van wiskunde maakt het gemakkelijker die discipline te betrachten.

Econometrie

De gedragsvergelijkingen bevatten onbekende parameters waarvoor, op basis van waargenomen gedrag, schattingen worden bepaald. Als dat gebeurd is, weten we welke variabelen het gedrag beïnvloeden, en in welke mate. Omdat de onderzoeker - ondanks zijn streven ernaar - vrijwel nooit in staat is alle relevante verklarende factoren in een model op te nemen, kan hij op grond van zijn model slechts

uitspraken doen in termen van kansen. Het is zeer waarschijnlijk dat een vrouw van 25 jaar, zonder kinderen en met een afgeronde universitaire opleiding een betaalde baan heeft, maar zeker is het niet. Dit stukje onzekerheid is kenmerkend voor elk empirisch gedragsmodel en is voor een deel een uiting van de grilligheid van menselijk gedrag, dat zich niet perfect door een model laat beschrijven. Het voorspellen van individueel gedrag is dan ook vaak weinig succesvol. Meestal zijn we echter niet geïnteresseerd in de voorspellingen voor afzonderlijke huishoudens, maar in de voorspelling voor een groep huishoudens met bepaalde gemeenschappelijke kenmerken. Anders gezegd, we zijn meestal niet geïnteresseerd in de vraag of in huishouden A en of in huishouden B de vrouw betaald werk zal verrichten, maar alleen of ze dit alle twee zullen doen, één van tweeën, of geen van beiden. Het voorspellen daarvan is minder moeilijk.

De kloof die altijd aanwezig is tussen economische theorie enerzijds en de empirische gegevens anderzijds moet worden overbrugd door de econometrie. Kennis van de econometrie is nodig om te kunnen bepalen wat bij diverse typen gegevens de adequate schattingsmethoden zijn, om te kunnen toetsen in hoeverre een model een adequate beschrijving van de gegevens is en om vast te kunnen stellen in welke richting een model eventueel moet worden verbeterd. Zonder een grondige kennis van econometrische methoden is modern empirisch onderzoek, op welk terrein van de economie dan ook, niet goed mogelijk. Het geheel ontbreken van specifieke econometrie-vakken in de Wageningse economische curricula kan dan ook niet anders dan als een tekortkoming van de huidige opleiding worden gezien en het brengen van

verbetering in deze situatie verdient hoge prioriteit. Om die verbetering tot stand te kunnen brengen is een structurele en substantiële versterking van econometrische expertise binnen het cluster Economie van de Landbouwniversiteit noodzakelijk.

Intra-household allocation

Een ontwikkeling in het vakgebied die zich aan het eind van de zeventiger jaren begint af te tekenen, is de groeiende aandacht voor besluitvorming in meerpersoonshuishoudens. De individuen in een meerpersoonshuishouden hebben veelal verschillende, mogelijk conflicterende doelstellingen. In de traditionele modellen van huishoudeconomisch gedrag wordt het huishouden als een homogene beslissingseenheid beschouwd. Dat gebeurt door een nutsfunctie (of een equivalente representatie van preferenties) te postuleren die wordt geacht de preferenties van het huishouden als geheel weer te geven. Dat kan soms een adequate beschrijving zijn, bijvoorbeeld wanneer een van de leden van het huishouden dictatoriale macht heeft of wanneer alle leden dezelfde preferenties hebben.

Een theoretisch kader dat in beginsel geschikt lijkt voor het analyseren van besluitvormingsprocessen binnen meerpersoonshuishoudens is de speltheorie. De speltheorie bestudeert het gedrag van rationeel handelende beslissers (ofwel spelers) in situaties waarin de acties van de beslissers elkaar wederzijds beïnvloeden. Voorbeelden van de vele onderwerpen binnen de economie die met behulp van de speltheorie worden bestudeerd zijn internationale onderhandelingen, bijvoorbeeld op het gebied van

landbouw- en milieupolitiek, overbevissing en bewapening, onderhandelingen tussen werkgevers en vakbonden en toetreding tot oligopolistische markten. Het aantrekkelijke van de speltheorie is dat het een kader biedt waarbinnen bestudeerd kan worden in welke mate individuele preferenties verschillen, welke evenwichtsconcepten aan uiteindelijke keuzes ten grondslag liggen en welke factoren de relatieve invloed van de verschillende individuen op de uitkomst bepalen.

De economische literatuur over speltheorie wordt gekenmerkt door een overvloed aan theoretische verfijningen en zeer weinig empirische toepassingen. Dat laatste is wel verklaarbaar, want bij de empirische toepassingen doen zich tal van problemen voor. Ik noem er twee bij toepassingen op huishoudeconomisch gedrag. Allereerst moeten in principe de preferenties van elk individu in het huishouden worden vastgesteld. Daarvoor zijn extra gegevens nodig. In de praktijk betekent dit al gauw dat aan individuen gevraagd moet worden hoe zij in bepaalde hypothetische situaties zouden handelen (vergelijk Kooreman en Kapteyn (1990)). De waarde van dit soort informatie is niet onomstreden. Een tweede (en algemener) probleem is dat in meer complexe, onzekere keuzesituaties de aanname van volledige rationaliteit niet realistisch is, en dat beperkt de voorspellende waarde van de theorie. Dit probleem wordt op een wat extreme, maar treffende wijze geïllustreerd door een in 1913 bewezen stelling over het schaakspel (Zermelo (1913)). Bij perfect rationele spelers zal volgens de speltheorie een niet-coöperatief Nash-evenwicht de uitkomst van het schaakspel zijn. Of wit heeft altijd een winnende strategie, of zwart, of

het wordt altijd remise. Voor dergelijke spelers is het spel echter niet interessant meer, omdat de uitkomst bij voorbaat vast staat.

De vraag is dus niet zozeer òf, maar op welke wijze in complexe keuzesituaties de rationaliteit beperkt is. Dit is één van centrale vragen binnen een nieuwe en snel groeiende loot van de economische wetenschap: de experimentele economie. In de experimentele economie worden personen in een laboratorium-achtige situatie geconfronteerd met keuzeproblemen, al of niet in een speltheoretische context. Vastgesteld kan dan worden in hoeverre hun gedragingen in overeenstemming zijn met de voorspellingen van de theorie (zie bijvoorbeeld Roth (1987)). Voor een empirisch econoom is de relevantie van dergelijk, overigens belangwekkend, fundamenteel onderzoek vooralsnog beperkt.

Onderzoek naar besluitvormings- en allocatieprocessen binnen huishoudens is onder meer van belang voor het begrijpen van een fenomeen dat in de literatuur wordt aangeduid met de term 'gender bias', het verschillend behandelen van personen binnen een zelfde huishouden op basis van hun geslacht. Enkele voorbeelden. Rosenzweig en Schultz (1982) en anderen vinden dat in India de sterfte onder jongens kleiner is dan onder meisjes. Ze beargumenteren, mede op basis van antropometrische indicatoren, dat jongens bij de verdeling van voedsel bevoordeeld worden ten opzichte van meisjes. Evenson et al. (1980) en Senauer (1988) vinden vergelijkbare resultaten voor de Filipijnen. Alderman en Gertler (1989) vinden dat in Pakistan inkomenselasticiteiten van uitgaven voor gezondheidszorg voor meisjes

hoger zijn dan voor jongens. Dat betekent vrij vertaald dat een goede gezondheid van jongens als noodzakelijk en die van meisjes als minder noodzakelijk wordt beschouwd. Subramanian en Deaton (1990) constateren aan de hand budgetgegevens van Indiase huishoudens dat ouders meer uitgaven voor jongens dan voor meisjes doen. De aanwijzingen voor deze gender bias die ik heb genoemd, hebben alle betrekking op Zuid-Aziatische landen. Op andere continenten blijken deze vormen van gender bias kleiner en veelal statistisch niet-significant te zijn (zie Behrman (1990)).

In een recent artikel in *The American Economic Review* zoeken Pitt en twee co-auteurs (1990) een economische verklaring voor systematische verschillen in de gezondheidstoestand binnen huishoudens in bepaalde gebieden in Bangladesh. Zij maken gebruik van paneldata van bijna 400 huishoudens. De dataset bevatte onder meer informatie over het gezinsinkomen, de voedselconsumptie van de individuele leden, de mate waarin zwaar werk werd verricht en de gezondheidstoestand van alle leden van het huishouden. Deze laatste variabele werd weer geoperationaliseerd met behulp van antropometrische indicatoren zoals, gewicht gegeven lengte en lengte gegeven leeftijd.

Pitt en zijn co-auteurs vinden een significant positief effect van de gezondheidstoestand van een individu op de mate waarin zwaar werk wordt verricht. De zwaarte van het werk is weer een belangrijke determinant van het verdiende loon. Een dergelijke samenhang is kenmerkend voor een agrarisch georiënteerde samenleving met een lage

levensstandaard, waarin het fysiek zwaarste werk het meeste oplevert. Vergelijkbare resultaten zijn door anderen gevonden voor zuidelijke India (Deolalikar (1988)) en voor Sierra Leone (Strauss (1985)). Een tweede bevinding is dat de gezondheidstoestand weer positief wordt beïnvloed door de consumptie van voedsel. Het keuzeprobleem van het huishouden is hiermee geschetst. De doelstelling om het beschikbare voedsel zodanig te verdelen dat een meer gelijke gezondheidstoestand voor de verschillende gezinsleden ontstaat, is strijdig met de doelstelling om het huishoudinkomen - en daarmee de totale beschikbare hoeveelheid voedsel - te maximaliseren. De onderzoekers concluderen overigens dat beide doelstellingen een rol spelen bij de feitelijke voedselverdeling binnen de onderzochte huishoudens.

Binnen de vakgroep Huishoudstudies van deze Universiteit is onlangs een project gestart waarbij, mede op basis van gegevens van de Wereldbank, dergelijke processen voor huishoudens in enkele Zuid-Amerikaanse landen worden bestudeerd.

Dames en heren,

Met het voorgaande heb ik geprobeerd een beeld te schetsen van het vakgebied de Economie van het Huishouden. Dat beeld is in ieder geval onvolledig geweest. Ik heb bijvoorbeeld geen aandacht besteed aan economische aspecten van institutionele huishoudens. Ik hoop dat u niet speciaal gekomen bent om juist daarover iets te horen. Mocht dat toch het geval zijn, dan wil ik u als kleine tegemoetkoming verwijzen naar de VHN-Wageningen lezing die ik enige tijd geleden heb gehouden en die in zijn geheel

aan institutionele huishoudens was gewijd (Kooreman (1991)).

*Leden van het College van Bestuur en de
Universiteitsraad,*

Tussen het moment waarop u voor de eerste maal kandidaten opriep voor de functie hoogleraar Economie van het Huishouden en mijn benoeming ligt een periode van bijna vier jaar. In die vier jaar heeft u zich ingespannen voor de verankering van deze leerstoel en van de studierichting Huishoud- en Consumentenwetenschappen binnen de Wageningse universiteit. Ik ben u daarvoor en voor het feit dat u mij op de leerstoel benoemd heeft erkentelijk.

Hooggeleerde Kapteyn, beste Arie,

Het kan zonder twijfel vooral als jouw verdienste worden gezien, dat de economische faculteit in Tilburg in de afgelopen tien jaar heeft kunnen opbloeien tot één van de meest vooraanstaande van Europa. Ik beschouw het als een voorrecht dat ik in die periode één van jouw eerste promovendi en medewerkers ben geweest. Ik denk met veel genoegen terug aan de tijd waarin de proefschriften roze en paarse kaften hadden.

Zelf heb je promovendi ooit eens vergeleken met eigen kinderen. Daarom weet ik dat je er begrip voor hebt dat ik uiteindelijk besloot om het ouderlijke huis in Tilburg te verlaten om in Wageningen zelfstandig te gaan wonen.

Leden van de vakgroep Huishoudstudies,

De beruchte SKG-operatie heeft veel gevraagd van Uw incasservermogen en flexibiliteit. Ik heb inmiddels kunnen constateren dat dat twee sterke eigenschappen van u zijn. Ik hoop met u dat onze vakgroep een lange periode van bestuurlijke rust tegemoet gaat, zodat wij ons volop kunnen wijden aan onze primaire taken: onderzoek en onderwijs.

Een multidisciplinair samengestelde vakgroep als de onze vormt een goede voedingsbodem voor interdisciplinair onderzoek. Wel moet daarbij naar mijn idee in gedachten worden gehouden - en ik sluit mij hierbij aan bij Siegers (1991), Hordijk (1991) en anderen - dat goed interdisciplinair onderzoek niet kan zonder goed disciplinair onderzoek. Evenzeer is goed toegepast werk onmogelijk zonder fundamenteel onderzoek.

Heren en dames studenten,

Vooruitzichten op de arbeidsmarkt zijn belangrijke overwegingen bij de keuze voor een universitaire studie. Toch is een universitaire opleiding niet primair een beroepsopleiding. Voorop staat het ontwikkelen van analytische vaardigheden, het verwerven van inzicht en dan vooral te leren inzien hoe in nieuwe situaties weer nieuwe inzichten verkregen kunnen worden.

Ik zal mijn best doen om in Uw opleiding daaraan een bijdrage te leveren.

Lieve Elfriede, Maurits en Ernst,

Jullie hebben groot gelijk wanneer jullie mij er af en toe op wijzen dat ik mij niet alleen met economie, maar ook met òns huishouden hoor bezig te houden.

Dames en heren,

Ik dank u voor uw aandacht.

Voetnoten

- 1) Bron: *Sociale Maandstatistiek*, november 1981, CBS en *Het jaar 91 in cijfers*, CBS.
- 2) Bron: diverse Maandstatistieken van de Bevolking, CBS.
- 3) Bron: *Tachtig jaren statistiek in tijdreeksen*, CBS (1979) en *Het jaar 91 in cijfers*, CBS.

Referenties

- Alderman, H. en P. Gertler (1989), "Family resources and gender differences in human capital", mimeo, Rand Corporation.
- Behrman, J.R. (1990), "Intrahousehold allocation of nutrients and gender effects: a survey of structural and-reduced form estimates", in S. Osmani (red.), *Nutrition and Poverty*, Oxford University Press.
- Engel, E. (1857), "Die Produktions- und Consumtionsverhältnisse des Königreichs Sachsen", *Zeitschrift des Statistischen Büreaus des Königlich Sächsischen Ministerium des Innern*, 22 november 1857. Herdrukt in 1895 als appendix bij E. Engel, "Die Lebenskosten belgischer Arbeiter-Familien früher und jetzt", *Bulletin de l'Institut International de Statistique*, vol. 9, pp. 1-124.
- Evenson, R., B. Popkin en E. Quizon (1980), "Nutrition, work and demographic behavior in

rural Philippine households", in H. Binswanger et al. (eds.): *Rural Household Studies in Asia*, Singapore University Press.

Hordijk, L. (1991), *Milieu gemodelleerd: de rol van systeemanalyse in de milieukunde*, Inaugurale rede, Landbouwniversiteit Wageningen.

Juster, F.T. en F.P. Stafford (1991), "The allocation of time: empirical findings, behavioral models, and problems of measurement", *Journal of Economic Literature*, vol. 29, pp. 471-522.

Kooreman, P. (1991), "Doelmatigheid in de institutionele huishouding; hoe te meten, hoe te beïnvloeden?", *Huishoudstudies*, vol. 1, pp. 5-13.

Kooreman, P. en A. Kapteyn (1990), "On the empirical implementation of some game theoretic models of household labor supply", *The Journal of Human Resources*, vol. 25, pp. 584-598.

Pitt, M., M. Rosenzweig en M. Nazmul Hassan (1990), "Productivity, health and inequality in the intrahousehold distribution of food in low-income countries", *American Economic Review*, vol. 80, pp. 1139-1156.

Rosenzweig, M. en T.P. Schultz (1982), "Market opportunities, genetic endowments and intrafamily resource distribution: child survival in rural India", *American Economic Review*, vol. 72, pp. 803-815.

Roth, A.E. (1987), *Laboratory experimentation in*

economics; six points of view, Cambridge University Press.

Senauer B., M. Garcia en E. Jacinto (1988), "Determinants of intrahousehold allocation of food in the rural Philippines", *American Journal of Agricultural Economics*, vol. 70, pp. 170-180.

Siegers, J.J. (1991), *Interdisciplinaire economie*, Inaugurale rede Rijksuniversiteit Utrecht.

Subramanian, S. en A. Deaton (1990), "Gender effects in Indian consumption patterns", Research Program in Development Studies Discussion Paper 147, Princeton University.

Zerlemo, E. (1913), "Über eine Anwendung der Mengenlehre auf die Theorie des Schachspiels", *Proceedings of the 5th International Congress of Mathematicians*, vol. 2, pp. 501-504.